

Metsien käytön muutospainheet*

Seppo Vehkamäki

Viime vuosikymmeninä on eurooppalaisille ja eurooppalaistuneille kulttuureille ollut leimallista sitoutuminen kokonaiskulutuksella tai -tuotannolla mitatun taloudellisen hyvinvoinnin kasvattamiseen. Hyvinvoinnin jakautumisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta taloudellisen kasvun vaatimusta on perusteltu sillä, että kasvava tuotanto ja kulutus on aina mahdollista jakaa niin, että kaikkien hyvinvointia voidaan parantaa ja yleensä edistää hyvinä pidettyjä asioita. Kasvava talous on nähty poliittisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä kehityksen ehtona. Taloudellisen kasvun ovat mahdollistaneet luonnonvarojen runsas käyttö sekä sijoitukset, joilla on teknisesti parannettu tavaroiden ja palvelusten tuotantoa ja suurennettu tuotannon mittakavaa.

Viimeksi mainitut seikat yhdessä sen tosiasian kanssa, että tavaroiden ja palvelusten tuotantokapasiteettia on kasvatettu ainakin tilapäisesti enemmän kuin mitä toteutunut kysyntä on edellyttänyt, on johtanut tuotannon rakenteellisiin muutoksiin. Tuotanto on kansallisella ja kansainvälisellä tasolla keskittynyt, yritysten johto teknokratisoitunut, työn ja perusraaka-aineiden osuus lopputuotteen arvosta on pienentynyt, työvoiman koulutustaso on noussut ja energian käyttö on kasvanut.

Suomen metsäteollisuuden ja metsätalouden muutoksissa on havaittavissa piirteitä edellä kuvatusta kehityksestä metsäteollisuudessa. Esimerkiksi

- paperi- ja kartonkikoneiden keskimääräinen kapasiteetti on nelinkertaistunut neljännesvuositasoissa
- pitkälle kehitettyjen paperilaatujen tuotanto on kasvanut 10 prosentin vuosivauhdilla viime vuosikymmenellä, kun koko metsäteollisuuden tuotan-

- to on kasvanut 3–4 prosentin vuosivauhtia
- raakapuuta tarvitaan vain puolet siitä, mitä sitä tarvittiin 1960-luvulla samanarvoisen tuotannon aikaansaamiseen
- samaan aikaan tuotannon arvoon suhteutettuna työpanos on pienentynyt 4–5 prosentin vuosivauhtia, mutta sähköenergian käyttö on kasvanut 1–2 prosenttia vuodessa
- vajaa vuosikymmen sitten neljän suurimman metsäteollisuusyrityksen osuus alan liikevaihdosta oli 35 prosenttia, nyt se on 60 prosentin tienoilla.

Tuotannon ja tuottavuuden kasvu sekä niiden erilainen alueellinen ja toimialoittainen kehitys vaikuttavat taloudellisiin, sosiaalisiin ja poliittisiin rakenteisiin sekä luontoon. Japanin ja Pohjois-Amerikan länsiosien metsien, metsätalouden ja maaseutuyhteisöjen muutokset ovat siitä hyvänä esimerkkinä. Koska Japanin metsätalous ja metsäteollisuus eivät pysty kilpailemaan työvoimasta ja muista resursseista huonon suhteellisen tuottavuuskehityksensä takia, jäävät metsät lähes tyystin hyödyntämättä, metsätaloudesta riippuvaiset maaseutuyhteisöt näivettyvät, ja kasvavan talouden raakapuun tarve tyydytetään tuonnilla Aasian mantereelta ja Pohjois-Amerikan länsiosista. Viimeksi mainitulla alueella, Kanadan British Columbiassa ja Yhdysvaltain Pacific North Westissä, autioittaa puolestaan metsien hyödyntämisen tehokkuus maaseutuyhteisöjä sekä aiheuttaa työttömyyttä ja vaaran metsäluonnon moninaisuuden säilymiselle, mikä on synnyttänyt poliittista liikehdintää.

Tekninen kehitys ja taloudellisen kasvun vaatimus edellyttävät kaikilta voimavaroilta suurta liikkuvuutta ja joustavakäyttöisyyttä. Työvoimalta, ihmisiltä, odotetaan entistä suurempaa maantieteellistä ja toimialojen välistä liikkuvuutta. Yhteiskunnat ovat kaupungistumassa, ja niiden työttömyys on kasvussa. Teollistumisen alkua ajoilta peräisin olevaan etujen vastakkainaseteluun perustuvat poliittiset puolueet ja etujärjestöt ovat joutuneet tai joutumassa ratkomaan

Seppo Vehkamäki, dosentti, Helsingin yliopisto, metsäekonomian laitos

* Esitelmä Suomen Metsätieteellisen Seuran ja metsäekonomistien klubin seminaarissa Monikäyttö käytännöksi, Helsinki 3.12.1992

identiteettiongelmia. Tavaroiden, palvelusten, työvoiman ja pääoman entistä vapaampi liikkuminen poliittisten rajojen yli on muuttamassa perinteellisten kansallisvaltioiden poliittista ja hallinnollista merkitystä sekä ihmisten ja yritysten yhteisöllistä yhteenkuuluvuutta ja sitoutuneisuutta. Tuotantoprosessien ja tuotteiden monimutkaistuminen ja moninaistuminen, tuotannon volyymin ja raaka-aineiden käytön kasvu yhdessä yhdyskuntarakenteiden nopeiden muutosten kanssa ovat lisänneet luontoon ja ihmiselämän perusehtoihin kohdistuvia uhkia.

Globaalilla tasolla on syntynyt tai on syntymässä yhden tai usean valtion muodostamia taloudellisesti kehittyneitä blokkeja, kansojen talouksia. Yhtä merkityksellistä kuin on blokkien välisten suhteiden kehittyminen, on blokkien ja niiden ulkopuolisten alueiden taloudellisten suhteiden kehittyminen. Riittävien investointien puutteesta johtuva tuotannon tekninen ja organisatorinen jälkeenjääneisyys on johtanut siihen, että perinteelliset ja uudet kehitykset pystyvät osallistumaan kansainväliseen vaihtoon vain sellaisten raaka-aineiden ja vähän jalostettujen tuotteiden markkinoilla, joiden vaihtosuhte on laskussa teknisesti kehittyneisiin tuotteisiin nähden. Esimerkiksi puuta kannattaa tuoda Suomeen eteläisestä Afrikasta ja Etelä-Amerikasta puhumatakaan lähialueiden kehitysmaista. Se ainakin suhteellinen taloudellinen taantuma, jonka ulkopuoliset ovat kokeneet blokkeihin nähden, on aiheuttanut ja aiheuttaa poliittisia, taloudellisia ja väestöllisiä jännitteitä taloudellisesti kehittyneiden ja kehittymättömien alueiden välille.

On ilmeistä, että poliittisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti tasapainoisen kehityksen tai olemassaolon turvaamiseksi taloudellinen kasvu ei ole riittävä keino, vaan ilman oikeudenmukaisuuden sekä erilaisten tarpeiden ja arvostusten huomioon ottamista taloudellisen kasvun tavoittelemisen vaikutukset voivat muodostua antiteesikseen.

Metsät ovat tavaroiden ja palvelusten tuotannon uusiutuva resurssi, jonka kehitys on jossain määrin tuotannon tulos, mutta joka samalla on oleellinen osa luontoa ja ihmisten elinympäristöä. Tämän takia metsien käytössä joudutaan soveltamaan yhteen ristikkäisiä tavoitteita. Yhteensovittamista vaikeuttaa myös se, että useilla metsistä saatavilla hyödykkeillä ei ole markkinoita tai on vain virtuaaliset markkinat eikä niillä siten ole myöskään markkinahintaa, mutta muuten niillä on kuitenkin kiistan arvo. Seuraavassa tarkastellaan niitä muutospaineita, joiden alaisena Suomen metsiä käytetään erilaisiin tarkoituksiin. Suomen ja muiden teollistuneiden maiden on-

gelmat ovat ainakin lyhyellä aikavälillä hyvin samankaltaisia, sen sijaan kehitysmaiden ongelmat ovat ainakin osittain toisenlaisia ja huomattavasti kärjistyneempiä.

Metsiä käytetään monien tarpeiden tyydyttämiseen:

- metsätalouteen eli puuraaka-aineen kasvattamiseen ja korjaamiseen
- metsästyksen ja riistanhoitoon
- muuhun virkistystoimintaan
- luonnon moninaisuuden suojeluun
- ihmisen elinympäristön suojeluun
- tutkimukseen, opetukseen, sotilastarkoituksiin
- maareservinä muiden maankäyttömuotojen tarkoituksiin jne.

Metsätalous, joka on taloudellisesti tärkein Suomen metsien käyttötapa, on ollut vuosikymmeniä taloudellisen kasvun vaatimuksesta johdettujen tuotanto- ja tehokkuuspaineiden alaisena. Puun kasvattaminen, metsänhoito, tehostui 1950- ja 1960-luvuilla, kun metsätalouden kestävyys uhanalaistui teollisuuden puuraaka-ainetarpeen kasvun takia. Tämä uhka on väistynyt, ja puun käyttö on jo pitkään alittanut metsien kestävät hakkuumahdollisuudet. Tähän on vaikuttanut se, että kotimaisen puun käyttöä on korvattu teollisuudessa ja kotitalouksissa muilla materiaaleilla kulutustottumusten muutosten ja ympäristövaatimusten sekä puun korkean hinnan takia. Lämmityksessä puun käyttöä on korvattu sähköllä ja öljyllä, paperiteollisuudessa erilaisten päällyste- ja täyteaineiden sekä uusiomassan käyttö on kasvussa. Paradoksaalisesti on käynyt niin, että suoritetut metsänhoitoinvestoinnit ovat nostaneet puun hintaa, toisaalta korkea puun hinta on ollut omiaan nostamaan metsänhoitoinvestointien tasoa. Pääomavaltastuneen metsänhoito- ja korjuutekniikan mahdollistamien mittakaavaetujen täysimääräinen hyödyntäminen ei ole mahdollista Suomen pirstoutuneissa metsänomistusoiloissa ja pienipuustoisissa metsissä. Kaupungistuminen ja maaseudun väestörakenteen muuttuminen, johon myös metsätalouden muutokset ovat vaikuttaneet, ovat kohottaneet metsätalouden tuotantopanosten hintoja. Hinnat, mukaan lukien puun ja metsätalouden tuotantopanosten hinnat sekä ajan preferoinnissa sovellettava korko, ovat ne vaihtosuhteet, joiden perusteella taloudellisessa arvioinnissa määräytyvät hakkuut ja metsänhoidon taso.

Kaikki vaihtosuhteet eivät määräydy markkinoilla. Erityisesti metsien eri käyttötapojen väliset vaihtosuhteet ratkaistaan useimmiten muual-

la hallinnollisten ja poliittisten prosessien sekä sellaisen yksityisen käyttäytymisen tuloksena, joka ei perustu taloudelliseen motiiviin. Teollistuminen, kaupungistuminen ja metsätalouden kehitys ovat lisänneet paineita metsien käyttämiseksi enenevässä määrin virkistykseen, ihmisten elinympäristön säilyttämiseen ja parantamiseen sekä luonnonsuojeluun. Metsien käytön vaatimukseksi on esitetty monen lajin tai monen resurssin kestävyyttä metsätalouden perinteellisen yhden resurssin kestävyuden sijasta, miten tahansa kestävyys määritelläänkin. Metsien kaikkiin käyttötapoihin aiheuttavat muutoksia ja muutospaineita yleensä tuotannon ja kulutuksen

aiheuttamat ympäristömuutokset ja niiden uhat.

Metsät ovat voimavara, jolla on yhteiskunnassa monenlaisia funktioita, joiden tärkeys määräytyy yhteiskunnassa vallitsevista arvoista ja niiden voimasuhteista. Toisaalta yhteiskunnassa vallitsevat arvot ovat tuotantotoiminnan ja aineellisten resurssien sekä niitä koskevien voimasuhteiden funktioita. Metsien käytön, yhteiskunnassa vallitsevien arvojen ja yhteiskunnan muutokset ovat jatkuvassa keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Kaikki muuttuu, ja perimmäinen kysymys kuuluu, onko meillä mahdollisuuksia ennakoida ja varustautua muutoksiin.